

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.015.3:796.011

В. В. ПІЧУРІН^{1*}

^{1*}Каф. «Фізичне виховання», Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, вул. Лазаряна, 2, Дніпропетровськ, Україна, 49010, тел. +38 (056) 373 15 64, ел. пошта valeriypichurin@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ І ПСИХОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Мета. Виявити теоретико-методологічні основи для проведення психологічної і психофізичної підготовки студентів в процесі фізичного виховання. **Методика.** В якості методу дослідження використано теоретичний аналіз. **Результати.** Суть авторського підходу полягає в ствердженні того, що методологічне підґрунтя для постановки питання про психологічну і психофізичну підготовку особистості студента в процесі фізичного виховання виявляється при аналізі в психології і філософії таких фундаментальних питань як психофізична проблема, взаємовплив організму і психіки людини, проблема особистості в психології. **Наукова новизна.** Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше обґрунтовано теоретико-методологічні засади для проведення психологічної і психофізичної підготовки студентів в процесі фізичного виховання. **Практична значимість.** Результати дослідження дають необхідне теоретичне підґрунтя для вироблення чітких критеріїв і вимог до студентів в процесі психологічної і психофізичної підготовки, створення точних методів оцінювання її складових, розробки ефективних методик формування психологічної і психофізичної готовності студентів в процесі фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання; психологічна і психофізична підготовка; психофізична проблема; організм; психіка; психологія особистості

Постановка проблеми

В наш час поняття «фізичне виховання» трактується ширше і глибше у порівнянні з тим періодом, коли його зміст зводився до оволодіння руховими навичками й уміннями та розвитку фізичних якостей людини. Одночасно з вищезгаданими необхідно вирішувати освітні, оздоровчі і багато які інші завдання. Йде активне переосмислення перспектив фізичної культури. Це проявляється, зокрема, в розробці нових програм із фізичного виховання, в яких акцент зміщується в бік впливу на внутрішні спонукальні сили щодо занять фізичною культу-

рою, розробці в цій сфері нових концепцій, педагогічних технологій та ін.

Одним із завдань, які доцільно вирішувати в процесі фізичного виховання у вищих навчальних закладах, є, на нашу думку, формування психологічної і психофізичної підготовленості студентів до майбутньої професійної діяльності. Констатуємо вищезгадане, ми виходимо з того, що для сучасного виробництва характерними є високі вимоги до професійної діяльності фахівця, складність і великі витрати на його підготовку, в ряді випадків, екстремальні умови праці. Якісне виконання інженером своїх професійних обов'язків потребує великого

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ШКОЛИ

напруження психічних і фізичних сил. Ці вимоги передбачають необхідність формування у професійно-значимому напрямку певних структурних компонентів особистості. Саме від них залежить результативність виконання професійних функцій. Відсутність уявлення про роль особистості в загальній професійній схемі призводить до того, що абсолютна більшість зусиль при підготовці інженерів спрямовується виключно на систему загальних та спеціальних знань. Формування інших компонентів структури особистості відбувається майже стихійно.

До цього часу існує спрощена думка, відповідно до якої професійні знання є основою професійної підготовки, а інші сторони покликані обслуговувати їх освоєння. У той же час, звичними стають претензії до психологічної і психофізичної підготовленості (багато, наприклад, говориться про так званий людський фактор у зв'язку з аварійністю). Проте в загальній підготовці інженера як такої «місця» для психологічної і психофізичної підготовки немає. Вважається, що вона здійснюється в єдності з іншими сторонами підготовки. Таким чином, спостерігається розрив між вимогами практики і реаліями підготовки інженера. Все це вимагає проведення професійно орієнтованої психологічної і психофізичної підготовки.

Свій вагомий вклад у вирішення завдань психологічної і психофізичної підготовки майбутніх залізничників може внести і така навчальна дисципліна як фізичне виховання. Фізкультурна і спортивна діяльність студентів під час занять, якщо її цілеспрямовано відповідно організувати, може бути ефективною у вищезгаданому плані. Постає питання про теоретико-методологічне обґрунтування проведення психологічної і психофізичної підготовки студентів-залізничників в ході фізичного виховання. Спроба автора дати відповідь на поставлене питання і складає зміст роботи.

Мета дослідження

Виявити теоретико-методологічні основи психологічної і психофізичної підготовки студентів в процесі фізичного виховання і на цій основі з'ясувати наукову обґрунтованість постановки питання про психологічну і психофізичну готовність особистості до процесу фізич-

ного виховання є метою даного дослідження.

Завдання дослідження

1. Виявити коло теоретико-методологічних питань стосовно проведення психологічної і психофізичної підготовки студентів в процесі фізичного виховання.

2. Дослідити накопичені в психології та інших науках дані, які дозволять зробити висновок про наукову обґрунтованість постановки питання про психологічну і психофізичну підготовку особистості в процесі фізичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вихідними положеннями дослідження стали наступні припущення про теоретико-методологічну основу психологічної і психофізичної підготовки студентів під час навчальних занять з фізичного виховання, що виявляються на філософському і психологічному рівні.

Виходячи з того, що фізичне виховання безпосередньо пов'язане із впливом на організм людини, а психологічна і психофізична підготовка спрямована головним чином на психічні складові, необхідно провести аналіз тих філософських і психологічних питань, які прямо пов'язані з предметом дослідження, а саме: психофізична проблема в історії досліджень, взаємовплив організму і психіки, уявлення про особистість в сучасній психології.

Психофізична проблема в філософії і психології розглядається в широкому сенсі як питання про відношення психічних явищ до фізичних, а в більш вузькому – як питання про співвідношення між психічними і фізіологічними (нейрогуморальними) процесами.

У психології над вирішенням проблеми працювали У. Джемс [7], К. Гольдштейн [14], В. Франкл [13], С. Л. Рубінштейн [12], представники так званого психосоматичного підходу в медицині [1], дослідники сфери психології розвитку [8], психотерапевти [4] та ін. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що психофізична проблема відноситься до того типу задач, які вважаються такими, що не мають рішення. У той же час, базуючись на психофізичних принципах, можна зробити два важливих для

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ШКОЛИ

фізичного виховання висновки: 1) впливаючи на організм людини, можна змінювати деякі психічні складові; 2) впливаючи на психіку людини, можна змінювати деякі особливості функціонування її організму.

Важливе значення для вирішення поставлених в даній роботі завдань має психологія особистості (більшість завдань психологічної і психофізичної підготовки спрямовані на формування в професійно-значимому напрямі структурних компонентів особистості). Необхідно відзначити, що сьогодні відсутній єдиний погляд серед психологів не тільки на теорію особистості, але й на саме її визначення. Цей факт підтверджується, наприклад, в таких дослідженнях як [2, 3, 6, 9–11, 15, 16] та багатьох інших.

В психології виділяють чотири головних підходи в вивченні особистості: біологічний, експериментальний, соціальний і психометричний. В рамках біологічного підходу вивчення особистості здійснюється з точки зору раніше набутого досвіду, генетичних фундацій і еволюційного розвитку. Взаємодія аспектів поведінки і біологічної основи – предмет особливої уваги біологічного підходу. Прихильники експериментального підходу за основу вивчення особистості обирають дослідження процесів сприйняття, навчання і вищої нервової діяльності. Розуміння цих процесів дає можливість зрозуміти те, як конкретні події впливають на наступуючу за ними поведінку індивіда через вплив на структуру його особистості. При соціальному підході вивчається соціальне оточення індивіда і його вплив на розвиток особистості. Психометричний підхід демонструє дослідження особистості, що відображають внутрішню структуру властивостей особистості. Вимір властивостей особистості ґрунтується на спостереженнях за поведінкою індивіда, на самозвітах, на непрямій оцінці характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження

Суть авторського підходу полягає в ствердженні того, що методологічне підґрунтя для постановки питання про психологічну і психофізичну підготовку особистості студента в процесі фізичного виховання виявляється при аналізі в психології і філософії таких фундамента-

льних питань як психофізична проблема, взаємовплив організму і психіки людини, проблема особистості в психології.

Формулюючи головні результати дослідження, відзначаємо наступне:

1. В філософії і психології психофізична проблема розглядається в широкому сенсі як питання про відношення психічних явищ до фізичних, а в більш вузькому – як питання про співвідношення між психічними і фізіологічними процесами.
2. Варіанти вирішення психофізичної проблеми пропонували: Р. Декарт, Г. Лейбніц, Д. Гартлі, У. Джемс, К. Гольдштейн, В. Франкл, С. Л. Рубінштейн, З. Фрейд, представники психосоматичного підходу в медицині та ін. Питання взаємодії психічного й фізичного розглядається і в такому розділі психологічних знань, як психологія розвитку. Спроби теоретичного аналізу психофізичної проблеми робляться і з боку психотерапії.
3. Серед психологів визнається, що не існує незалежної від тіла психіки.
4. Характерною ознакою сучасної філософської думки є те, що одним із напрямків пошуку є звернення до проблеми фізичного в людині. Тіло людини визнається як один із найсуттєвіших чинників людського буття. При цьому підкреслюється хибність стереотипу розуміння тілесності, який відносить її у суто природній світ. Звертається увага на те, що місце тілесності у людському бутті визначається не абстрактною ідеєю тіла, а колом тих можливостей існування, котрі виникають завдяки тілесності людини і мають її за передумову [5].
5. Ряд вчень «сходу» і «заходу» звертають увагу на взаємозалежність організму і психіки людей. Перш за все це стосується типу тілобудови і темпераменту людей.
6. Психологічні чинники здійснюють суттєвий вплив на фізичні характеристики людини. Фізичні реакції організму на суб'єктивний стан особистості фіксуються на різних рівнях структури організму: фізіологічному, нейроанатомічному, нейрохімічному.
7. Одним із важливих завдань психологічної і психофізичної підготовки студента в процесі

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ШКОЛИ

- фізичного виховання у вищій школі є формування особистості студента. Для його вирішення викладач повинен бути добре обізнаним з усіма сторонами і характеристиками особистості, зі способами її формування і розвитку.
8. В сучасній психології немає єдності як стосовно теорії особистості, так і стосовно її визначення. Найбільш вдалим, на думку автора, є визначення Г. Олпорта, в якому особистість розглядається як прижиттєво сформована, індивідуально своєрідна сукупність психофізіологічних систем – рис особистості, якими визначаються своєрідні для даної людини мислення і поведінка.
 9. Проблема особистості в психології, насамперед, пов'язана з розглядом таких питань як структура і динаміка. В вітчизняній психології існує ряд підходів до розуміння структури особистості. Найбільш інформативним, на думку автора, є підхід М. С. Бургіна [3]. Динаміку особистості утворюють три складові. Їх умовно можна назвати: характеристична, функціональна, динамічна і взаємозв'язки між ними.
 10. Особистість в психології описують або в термінах її властивостей (якостей) або в термінах типів. Властивість – це довгий час існуюча і стабільна риса, що проявляється у великому розмаїтті ситуацій життя людини. Тип особистості служить як позначення комплексу окремих рис в припущенні, що загальний тип характеристик особистості існує в дійсності.

Висновки

В сучасній психології і філософії є достатнє методологічне підґрунтя для постановки питання про проведення психологічної і психофізичної підготовки студентів в процесі фізичного виховання. Воно пов'язане з дослідженням у рамках цих наук психофізичної проблеми, взаємовпливу організму і психіки людини, проблеми особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александер, Ф. Человек и его душа: познание и врачевание от древности и до наших дней / Ф. Александер, Ш. Селесник. – М. : Прогрес – Культура, 1995. – 608 с.
2. Балл, Г. О. Категория личности в психологии: попытка упорядкования понятийного поля / Г. О. Балл // Психолого-педагогические заветы развития личности в образовательном пространстве (19.03.2008) : материалы методологического семинара АПН Украины – К., 2008. – С. 103–110.
3. Бургин, М. С. Методологический уровень практических задач педагогики / М. С. Бургин, С. У. Гончаренко // Философская и социологическая мысль. – 1989. – № 4. – С. 3–11.
4. Газарова, Е. Э. Психология телесности / Е. Э. Газарова. – М. : Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 192 с.
5. Гомілко, О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі / О. Гомілко. – К. : Наукова думка, 2001. – 340 с.
6. Давыдов, В. В. О понятии личности в современной психологии / В. В. Давыдов // Психологический журнал. – 1988. – Т. 9. – № 4. – С. 22–32.
7. Джемс, У. Психология / У. Джемс. – М. : Педагогика, 1991. – 368 с.
8. Крэйг, Г. Психология развития / Г. Крейг – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.
9. Леонтьев, Д. А. Новые ориентиры понимания личности в психологии: от необходимого к возможному / Д. А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2011. – № 1. – С. 3–27.
10. Максименко, С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 256 с.
11. Мироненко, И. А. О классификации концепций личности и имплицитных основаниях психологических теорий / И. А. Мироненко // Вопросы психологии. – 2006. – № 4. – С. 95–105.
12. Рубинштейн, С. Л. Принципы и пути развития психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1959. – 354 с.
13. Франкл, В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
14. Холл, К. Теории личности / К. Холл, Г. Линдсей. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 592 с.
15. Maddi, S. R. Personality: A comparative analysis. Homewood : Dorsey Press, 1972. – 669 p.
16. Mayer, John D. A Really Big Picture of Personality / John D. Mayer., М. Korogodsky // Social and Personality Psychology Compass. – 2011. – vol. 5. – issue 2. – P. 104–117.

1. Александер, Ф. Человек и его душа: познание и

В. В. ПИЧУРИН^{1*}

^{1*}Каф. «Физическое воспитания», Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна, ул. Лазаряна, 2, 49010, Днепропетровск, Украина, тел. +38 (056) 373 15 64, ел. почта valeriy.pichurin@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ И ПСИХОФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Цель. Выявить теоретико-методологические основы для проведения психологической и психофизической подготовки студентов в процессе физического воспитания. **Методика.** В качестве метода исследования использован теоретический анализ. **Результаты.** Суть авторского подхода заключается в утверждении того, что методологическое основание для постановки вопроса о психологической и психофизической подготовке личности студента в процессе физического воспитания проявляется при анализе в психологии и философии таких фундаментальных вопросов, как психофизическая проблема, взаимодействие организма и психики человека, проблема личности в психологии. **Научная новизна.** Научная новизна полученных результатов состоит в том, что впервые обоснованы теоретико-методологические основания для проведения психологической и психофизической подготовки студентов в процессе физического воспитания. **Практическая значимость.** Результаты исследования дают необходимое теоретическое основание для выработки чётких критериев и требований к студентам в процессе психологической и психофизической подготовки, создания точных методов оценивания её составных, разработки эффективных методик формирования психологической и психофизической готовности студентов в процессе физического воспитания.

Ключевые слова: физическое воспитание; психологическая и психофизическая подготовка; психофизическая проблема; организм; психика; психология личности.

V. V. PICHURIN^{1*}

^{1*}Dep. «Physical education», Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician. V. Lazaryan, Lazaryan Str. 2, 49010 Dnipropetrovsk, Ukraine, tel. +38 (056) 373 15 64, e-mail valeriy.pichurin@gmail.com

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF PSYCHOLOGICAL AND PSYCHOPHYSICAL TRAINING OF STUDENTS IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION

Purpose. To elicit theoretical and methodological bases for conducting the psychological and psychophysical training of students in the process of physical education. **Methodology.** A theoretical analysis is used as a research method. **Findings.** The crux of the author's approach is in assertion that methodological base for statement of a question about psychological and psychophysical training of students in the process of physical education shows itself at an analysis in psychology and philosophy such fundamental questions as psychological problem, interaction of person constitution and psyche, problem of a person in psyche. **Originality.** For the first time theoretical and methodological bases are grounded for conducting psychological and psychophysical training of students in the process of physical education. **Practical value.** Research results give necessary theoretical reason for distinct criteria formation and requirements for students in psychological and psychophysical training, exact evaluation methods making of its components, development of effective methods in forming of students' psychological and psychophysical training in the process of physical education.

Keywords: physical education; psychological and psychophysical training; psychological problem; constitution; psyche; psychology of a person

REFERENCES

1. Aleksander F., Selesnik S. *Chelovek i yego dusha: poznaniye i vrachevaniye ot drevnosti i do nashikh dney* [Man and his soul: understanding and healing from ancient times to the present day]. Moscow, Progress - Kultura Publ., 1995. 608 p.
2. Ball G.A. *Kategoriya osobystosti u psikhologii: sprobа vporiadkuvannya poniattievoho polia* [Category of personality psychology: an attempt to streamline the field conceptual. *Materialy metodolohichnoho seminaru APN Ukrainy* [Proc. of methodological workshop Pedagogical Sciences of Ukraine]. Kyiv, 2008, pp. 103-110.
3. Burgin M.S., Goncharenko S.Y. *Metodologicheskii uroven prakticheskikh zadach pedagogiki* [Methodological level of practical problems of pedagog]. *Filosofskaya i sotsiologicheskaya mysl - Philosophical and sociological thought*, 1989, no. 4. pp. 3-11.
4. Gazarova Ye.Ye. *Psikhologiya telesnosti* [Psychology of physicality]. Institut obshchegumanitarnykh issledovaniy Publ., Moscow, 2002, 192 p.
5. Gomilko O. *Metafizyka tilesnosti: kontsept tila u filosofskomu dyskursi* [Metaphysics of physicality: the concept of the body in philosophical discourse]. Kyiv, Naukova Dumka Publ., 2001, 340 p.
6. Davydov V.V. *O ponyatii lichnosti v sovremennoy psikhologii* [On the concept of identity in contemporary psychology]. *Psikhologicheskii zhurnal - Psychological Journal*, 1988, vol. 9, no. 4, pp. 22-32.
7. Dzhems W. *Psikhologiya* [Psychology]. Moscow, Pedagogika Publ., 1991, 368 p.
8. Kreyg G. *Psikhologiya razvitiya* [Psychology of Development]. St. Petersburg, "Piter" Publ., 2000, 992 p.
9. Leontev D.A. *Novyye oriyentiry ponimaniya lichnosti v psikhologii: ot neobkhodimogo k vozmozhnomu* [New benchmarks in the understanding of personality psychology from the necessary to the possible]. *Voprosy filosofii - Questions of psychology*, 2011, no. 1, pp. 3 - 27.
10. Maksymenko S.D. *Heneza zdiisnennia osobystosti* [Genesis of personality's exercise]. Kyiv, Izd. Ltd. "CMM" Publ., 2006. 256 p.
11. Mironenko I.A. *O klassifikatsii kontseptsii lichnosti i implitsitnykh osnovaniyakh psikhologicheskikh teoriy* [Classification of concepts of personality and implicit basis of psychological theories]. *Voprosy filosofii - Questions of psychology*, 2006, no. 4, pp. 95-105.
12. Rubinshteyn S.L. *Printsipy i puti razvitiya psikhologii* [Principles and the ways of psychology development]. Moscow, Academy of Sciences Publ., 1959. 354 p.
13. Frankl V. *Chelovek v poiskakh smysla* [Man's Search for Meaning]. Moscow, Progress Publ., 1990. 368 p.
14. Hall K., Lindsay G. *Teorii lichnosti* [Theories of Personality]. Moscow, ZAO Publishing House EKSMO-Press Publ., 1999. 592 p.
15. Maddi S.R. *Personality: A comparative analysis*. Homewood, Dorsey Press Publ., 1972. 669 p.
16. Mayer John D., Korogodsky M.A. *Really Big Picture of Personality*. *Social and Personality Psychology Compass*, 2011, vol. 5, issue 2, pp. 104-117.

Стаття рекомендована до публікації к.пед.н., доц. Доценко О. М. (Україна); д.пед.н., проф. В. В. Приходько (Україна)

Надійшла до редколегії 04.04.2013

Прийнята до друку 11.04.2013.